

Mye mer demokrati!

Taler

Audun Lysbakken

Dato

5 mai 2008

Sted

Oslo

Omstendigheter

Konferansen Verden til venstre

- 1 "Den mest dramatiske kritikken av vekstsamfunnet er hittil kommet fra økologien. Den har gjort oss oppmerksom på at industrilandene i løpet av 150-200 år har foretatt en stadig sterkere utplyndring av lager-ressurser som har tatt titalls millioner av år å bli til, og at denne utviklingen kan sette selve
- 5 naturgrunnlaget for menneskets eksistens i fare.

- Stundom har en avvist dette økologiske perspektivet som moraliserende dommedagsprofeti, og slått seg til ro med at vitenskapen nok vil oppdage nye veger. Som sosialdemokratiets store økonom, lord Keynes, i sin tid sa: "På lang
- 10 sikt vil vi alle være døde." Han mente vi måtte være realistiske og nøye oss med å tenke 10-20 år fram i tiden. Men i dag vet vi at det er vekstprofetene som er drømmere, og at det er økologene som er realister. Alternativet til det vekstpolitiske selvbedrag er den økopolitiske sosialisme."

- 15 Dette er ordene til en bergenser. Det er ordene til en nestleder i SV. Det kunne vært 2008, og kampen mot Fremskrittspartiets sveiseeksperter og oljeindustriens ønske om å forlenge den norske oljealderen ved å åpne Lofoten og Vesterålen for utvinning. Men det er ikke det. Dette er ordene til nestleder Rune Slagstad, i foredraget "Sosialisme på norsk", på SVs landsmøte i mars 1979. Mars 1979!
- 20 Kom ikke her og si at ingen skjønnte alvoret i miljøkrisen tidlig nok. Det er lenge siden SVs landsmøte i mars 1979. I mars 1979 ble jeg hver dag levert til dagmamma på Nordnes, for det var lenge før vi fikk en finansminister som hadde barnehageplass til norske unger som sin viktigste sak.
- 25 Mange i min generasjon gikk en stund rundt og følte at vi var født litt for seint. Ikke fikk vi være med på å bygge landet, og vi brukte sparkebukse på det røde 70-tallet. Vi tok feil. For aldri har menneskene stått overfor en mer eksistensiell

utfordring enn den vi nå står overfor. Om tre år kommer vi til å se tilbake på
30 vår tid og spørre oss selv: hadde vi mot til å kjempe for de endringene som
virkelig var nødvendige? Torde vi være så radikale som utfordringen krevde?
Det er i dette perspektivet vi må forsøke å se all vår politikk i dag. Klimakampen
er vår tids Vietnam, apartheidkamp og atomvåpenkamp i ett.

35 Jeg har én frykt for klimadebatten; at den skal bli en avpolitisert debatt som bare
handler om hvem som har de smarteste teknologiske løsningene. Vi har dårlig
tid. Derfor skal det ikke ris prinsipielle kjepphester i jakten på løsninger. Og det
er vi i SV som går først i det praktiske, i kampene for offshore vindmøller,
lyntog og CO₂-rensing av gasskraftverk. Men klimaspørsmålet krever også en
40 systemdebatt. Den har blitt svakere i en tid da den burde blitt sterkere. Det er
det venstresidens ansvar å gjøre noe med.

For det røde og det grønne henger sammen. Kapitalismen er avhengig av
ekspansjon, og drives av stadig høyere krav til avkastning. Uregulerte markeder
45 og friere konkurranse har økt rommet for ekspansjon og behovet for
superprofitt stadig mer, men denne utviklingen stanger mot andre grenser.
Sosiale grenser for hva menneskene vil akseptere at blir omgjort til varer på et
marked. Og økologiske grenser for hva både biologisk mangfold og klima tåler.

50 Vi vet at kampen mot klimaendringene vil få store konsekvenser også for vårt
samfunn. Vi kan ikke kjøpe oss fri. Selv med massiv innsats i klimaprosjekter i
fattige land, vil vi kunne gjøre lite annet enn å ta av for veksten i utviklingsland
sine utslipp. Det er derfor rike land som Norge som har muligheten til å
gjennomføre dramatiske kutt i sine utslipp. Det vil bety dyptgripende endringer
55 i måten vi organiserer samfunnet vårt på - i produksjon, transport, energisystem
og forbruk.

Skal vi klare det må andre hensyn enn kapitalismens ekspansjonstvang få ligge til
grunn. Det gjør det nødvendig å gjøre den økonomiske modellen for vårt
60 samfunn til en sentral del av klimadebatten. Det vil kreve større muligheter for
politisk styring og regulering, på bekostning av markedets makt. Og det vil kreve
bedre fordeling.

Et samfunn som tar hensyn til sosiale og økologiske grenser er ikke en fortelling
65 om stagnasjon, men om nye muligheter. Skal vi omstille til bærekraft, så må vi
bygge landet på nytt! Det innebærer å velge selv å avslutte oljealderen tidligere

enn det som er teknisk mulig, for å unngå at oljen fortsatt binder opp så mye av dette landets investeringer, beste hjerner og politiske fokus. Vi må i stedet vri
70 kreftene våre over på hvordan vi skal utvikle framtidens næringer, og på hvordan vi også i framtiden skal være en stor energieksporør, men denne gangen av rein energi fra den lange kysten og det store, ressursrike landet vårt. Det betyr nye muligheter for industrien og distriktene, nye muligheter for Norge!

75 Lørdag for tre uker siden gikk det et tog fra fortiden gjennom Oslos gater. Da deltok omtrent 3000 demonstranter i en marsj mot regjeringens forslag til ny ekteskapslov. Jeg var ikke til stede, men Kristelig Pressekontor refererer: "under taktfaste rop "Ja til ekteskapet mellom mann og kvinne" marsjerte man videre til
80 Youngstorget, der det var en rekke appeller". Det var nytt for meg at noen sier nei til ekteskap mellom menn og kvinner. Dette må jo bety at norske konservative tror folk bare er heterofile hvis de tvinges til det ved lov.

Demonstrasjonen var en krampetrekning, og kan ikke hindre at de som har
85 motsatt seg den verdimessige frihetsrevolusjon vi gjennomlever ser mer og mer utmattet ut. Om noen år kommer også KrF til å føle seg forlegen over sine gamle ønsker om å overstyre folks privatliv.

Ekteskapsloven er et av mange forslag som forandrer samfunnet vårt i mer
90 liberal retning. Staten blir mer sekulær og båndene til kirken løsnes sakte men sikkert. I regjering har SV drevet gjennom nye formålsparagrafer for skole og barnehager, og nytt livssynsfag. Venstresiden har stått i spissen for kampen mot overvåking, fra etterkrigstidens registrering av radikale til dagens kamp mot illiberal terrorlovgivning og svekket personvern.

95 Det er venstresiden som har bejublet det flerkulturelle samfunnet, og kjempet for en multikulturalisme med en klype salt, som Gulay Kutal uttrykte det på forrige landsstyremøte i SV. Det vil si et samfunn som verdsetter mangfoldet, og ikke mener målet er at minoritetene skal bli mest mulig lik majoriteten. Men
100 som samtidig insisterer på at vi skal være ett samfunn med flest mulig felles arenaer og uten segregering.

Og det er venstresiden som har stått i spissen for kvinnefrigjøringen. Kvinnebevegelsen har forandret Norge helt grunnleggende. Den har forandret
105 arbeidslivet og familien. Forandret mulighetene og forventningene hver enkelt

av oss, kvinner og menn, møter i hverdagen vår. Det er en utvikling som har gitt oss mye mer frihet, frihet til å utvikle oss på egne premisser framfor å bli tvunget inn i mønstrene til trange kjønnsroller.

110

På alle disse områdene har den radikale venstresiden reist samfunnskritikk som i sin samtid virket himmelropende radikal, men som så har blitt virkelighet. Venstresiden har gjort Norge mer liberalt, og er den virkelige liberale drivkraften i samfunnet vårt. Disse spørsmålene kalles ofte verdispørsmål. Det er litt
115 misvisende. Først og fremst handler de om makt. Om vi skal ha makt over egne liv. Makt til å ta egne valg, uten at samfunnet legger for mange føringer på hvordan vi skal leve.

120

Ingen av disse frihetskampene er over. Tusen års patriarkalsk kultur blir ikke borte på tre tiår, og vi har fortsatt et arbeidsmarked hvor kvinner tjener mindre enn menn og en forbausende tradisjonell arbeidsdeling i norske familier. Fortsatt møtes unge homofile med fordommer og intoleranse blant altfor mange mennesker. Fortsatt finnes sterke krefter som ønsker å se det kulturelle mangfoldet ødelagt av hat og konflikter. Og personvernet står overfor flere
125 trusler enn på lang tid. Likevel er det venstresidens ideer som har fått hegemoni på stadig flere av disse områdene de siste tredve årene.

Det er derfor et paradoks at vi på andre områder i samme periode har sett at venstresiden ikke har evnet å beholde det ideologiske initiativet.

130

Jeg er kunde i et av landets dyreste strømselskap, jeg har ikke mobilabonnement hos de som vinner pristestene og jeg har ikke boliglånet mitt i Flekkefjord Sparebank, selv om de kom best ut av det siste rentebarometeret jeg leste. Er jeg helt dum?

135

Det er ingen tvil om at det finnes en del folk her i landet som ville svart ja på det spørsmålet. Men i det siste har jeg begynt å spørre i de forsamlingene jeg er i, hvor mange som bytter strømleverandør eller bank for å finne de laveste prisene. De fleste er som meg, veldig få gjør det.

140

Høyresiden tror at jo flere markeder vi har, jo mer frihet og makt har vi. I virkeligheten er det ikke sånn. Som Bent Sofus Tranøy har påpekt her på konferansen, har de fleste av oss verken tid eller lyst til å være kunder hele dagen. Vi skal være arbeidstakere, kompiser og familiemedlemmer, vi skal gå på

150 fotballkamp, se på TV og iblant vil vi gjøre absolutt ingenting. Vi er ikke det rasjonelle homo economicus som alltid er på jakt etter et godt tilbud. Vi er mennesker som først og fremst er på jakt etter et godt liv. Derfor kan for mange markeder gjøre oss til lette bytter for aktører med mer makt, tid og kunnskap enn oss selv.

155 Nå viser flere studier av effekten av markeds- og konkurransepolitikken på 1990-tallet at avregulering og privatisering i en rekke tilfeller har ført til høyere priser og dårligere tjenester. Og derfor har markedsliberalismens popularitet sunket drastisk de siste årene. Det var derfor vi vant valget i 2005. Og det er derfor Høyre på sitt landsmøte snakker mest om sin omtanke for folk med lese- og skrivevansker, mens det gamle slagordet "Mer igjen for pengene" er gjemt innerst inne i skuffen på partikontoret.

160 Altfor lenge har venstresiden måttet konsentrere seg om forsvarskamper. Mot velferdskutt, mot privatisering, mot konkurranseutsetting. Høyresiden lyktes ganske lenge med å tilvriste seg det ideologiske initiativet, og framstille seg selv som forandringskraften i slike spørsmål, mens venstresiden ble de konservative. Det var dette som banet veien for nyliberalismen.

165 I dag vet vi hva som ble resultatet av nyliberalismens gjennombrudd i årene etter 1980. Den har økt forskjellene mellom land, og i land over hele kloden. Så sier noen at det gjør ingenting, hvis den klarer å bekjempe fattigdommen. For det første gjør den ikke det. Store deler av den fattige verden har sakkert akterut etter at de ble pådyttet en økonomisk modell basert på å åpne seg for ubegrenset konkurranse. Men for det andre så gjør sosial ulikhet noe. Forskjeller er gift for et samfunn. De skaper mistro og utrygghet og ødelegger den solidariteten som er nødvendig for å bygge et godt samfunn. Store forskjeller er gift, uansett om vi befinner oss i Bolivia eller i Norge. I den byen vi er i nå er det ti års forskjell i 175 gjennomsnittlig levealder mellom vestkanten og østkanten. Klassesamfunnet blir ikke rettferdig selv om kaken blir større.

180 Men det snur nå. Det er igjen mulig å vinne flertall for en politikk basert på mer demokratisk styring av samfunnet. Vi lever i mulighetenes tid, globalisering i positiv forstand gjør verden mindre og menneskenes rekkevidde større. Men verden er blitt utstyrt med et system som misbruker mulighetene. Markedsliberalismen er ikke et mer nødvendig resultat av globaliseringen enn giljotinen av opplysningstiden.

De som har tjent mest på markedsliberalismen har ofte tungt for å ta imot kritikk. I et intervju med Dagens Næringsliv for et par år tilbake kunne finansmann Øystein Stray Spetalen fortelle at "Audun Lysbakken har balsamert ned Erich Honecker et eller annet sted i Europa, og skal nå vekke ham til live og
190 sette ham inn på Slottet. Og flytte Lenin til Nationaltheatret. Det er det som er hans drøm".

Mitt sjelsliv er nok mer komplisert enn som så, men det slo meg da hvor lite vant mange av de som har økonomisk makt i samfunnet vårt er til å bli diskutert, når
195 deres eneste forsvar mot kritikk er å komme trekkende med Berlinmuren. Det er fristende å ta igjen med samme mynt. Men vi skal ikke det. For det er ikke Spetalen som er problemet. Det er systemet som er problemet.

Problemer og løsninger er ofte resultat av strukturer som fordeler makt og
200 ressurser mellom mennesker, mer enn enkeltmenneskers gode eller dårlige vilje, forbilledlige eller slette moral. Det er for å være i stand til å se disse systemene, bekjempe dem, forandre dem eller forsvare dem, at et parti trenger en idédebatt og en ideologisk forankring.

Vi står overfor tre avgjørende utfordringer i årene og tiårene som kommer. Jeg
205 har snakket om to som har vært grundig belyst denne helgen; klimaendringene og fordelingskrisen i verden. Men det er en til også. Demokratiet har formelt sett aldri stått sterkere i verden. Flere mennesker enn noen gang har muligheten til å stemme ved valg. Men samtidig ser vi at demokratiets handlingsrom på
210 mange områder er innskrenket, og at folks tillit til politikken minsker. I mange demokratier er det bare en ting som faller fortere enn valgdeltakelsen, og det er bruken av brevpost. Også her i Norge ser vi at partier og folkebevegelser mister medlemmer, det har skjedd en politisk demobilisering.

Ofte blir det forklart med at moderne mennesker har så lite tid og så mange
215 andre interesser. Jeg tror forklaringen er mye mer grunnleggende, for dette er jo ikke bare et norsk fenomen. Det handler om at markedet har tatt makt fra demokratiet, og at beslutninger er ført vekk fra folkevalgte organer og over i domstoler, og til avtaler og organisasjoner som EØS og WTO. Men det handler
220 også om en tillitskrise mellom styrende og styrte, hvor politikken blir fjern for vanlige mennesker, dominert av et sjikt profesjonelle politikere og kommunisert først og fremst gjennom mediene, og ikke direkte med vanlige mennesker.

225 For venstresiden er spørsmålet om hvordan vi gjenvinner politikken og demokratiets styrke, i forhold til kapitalen og beslutningsarenaer som er utenfor folkelig påvirkning, helt fundamentalt. Uten et handlekraftig folkestyre og et politisk mobilisert samfunn er våre langsiktige mål for klimakampen og fordelingskampen uoppnåelige.

230

Disse utfordringene våre, klima, fordeling og demokrati, har alle røtter i et systemproblem. Kapitalismens tvang til ekspansjon, og dens tendens til konsentrasjon av makt og ressurser - begge forsterket av markedsliberalismen. For et øyeblikk å vende tilbake til Keynes, så slo han en gang fast at "capitalism is
235 the extraordinary belief that, the nastiest of men for the nastiest of motives will somehow work for the benefit of us all".

En sosialistisk samfunnsutvikling må være en som setter oss i stand til å bevege oss i motsatt retning av dette. Sosialisme er ikke et ferdig samfunn som er tenkt
240 ut av smarte sosialister, kan beskrives i detalj og bare venter på å bli virkeliggjort. Slik utopisme har venstresiden gjort seg ferdig med. En av de franske kommunardene, Paul Lissagaray sa en gang at "Enhver som finner opp falske revolusjonære legender for folket, det være seg med overlegg eller uvitenhet, er ikke mindre skyldige enn geografen som tegner misvisende kart for sjøfarere".

245

Men samtidig er det min bestemte overbevisning at det ikke går an å si at veien er alt, og målet intet. Som Knut Kjeldstadli så klokt har slått fast; båten blir ikke til mens vi ror. Målet er nødvendig, for å kunne finne riktig retning i alle de kamper og kompromisser vi skal delta i underveis. Det er nødvendig å diskutere
250 hvordan et samfunn må organiseres, hvis det skal bevege seg i motsatt retning av hensynsløs ekspansjon og maktkonsentrasjon. Derfor har vi denne debatten, for å kunne utvikle en ny sosialistisk visjon i det prinsippprogrammet vi skal vedta i andre enden av denne prosessen. Og dette skiller oss fra de andre partiene, fordi vi ikke vil akseptere at de rammene kapitalismen i dag setter for oss ikke kan
255 brytes i framtiden. Politikk er ikke bare det muliges kunst, sosialistisk politikk handler om å utvide grensene for hva som er mulig.

For meg kan sosialisme oppsummeres i tre små ord - Mye Mer Demokrati. Tenk på hvor lite makt vanlige mennesker i Norge egentlig har. Over arbeidsplassene
260 sine, over lokalsamfunnet sitt, over politikken. Det til tross for at vi aldri før har hatt tilgang til så mye informasjon og så gode muligheter for å kommunisere

med hverandre. I arbeidslivet er strukturene mange steder like hierarkiske som før, både i privat og offentlig sektor. Eierskapet i næringslivet samles på færre i
265 stedet for flere hender. Og i politikken er deltakelsen altså snarere blitt mindre enn større.

Sosialisme må handle om å starte en ny demokratisering. Av økonomien, med flere ansatteide bedrifter og et spredt eierskap, økt offentlig eierskap der det er
270 strategisk klokt, mer makt til arbeidstakerne i bedriftene og mer politisk makt i stedet for markedsmakt. Av offentlig sektor, hvor hierarkier kan snus og det gang på gang viser seg at de som vet hvor skoen trykker kan finne langt bedre løsninger enn all verdens dyrt innleide konsulenter. Men også av politikken selv. Jeg tror, og jeg vet dette er kontroversielt i vårt eget parti, at vi politikere må
275 tørre å gi fra oss makt.

En demokratisering av demokratiet vil bety å gjøre det politiske systemet mye mer deltakende. Slik vår gjest fra Sevilla, Javier Navascues, har vist oss i helgen. I Sevilla vedtar ti tusen mennesker bybudsjettet, i stedet for at politikerne gjør det
280 aleine. Det betyr en politisering av samfunnet som mobiliserer mennesker til politisk handling. Men det betyr også større legitimitet og forståelse for at politikk handler om valg og prioriteringer. Og ikke minst, at det offentlige går fra å være noe som ofte står over folk, til å bli folks eget. Det du kan bestemme over selv, vil du ikke privatisere bort. Slik er et sterkere demokrati også en
285 vaksine mot høyrepolitikk.

Ulike ideologier kjennetegnes av sitt kunnskapssyn, sitt syn på hvem som sitter på innsikt om hva slags behov samfunnet har, og som derfor bør få mer makt. Sosialdemokratiet har tradisjonelt verdsatt statens kunnskap mest, hatt sterk tro
290 på at innsikt kan kodifiseres, regnes fram til gjennom statistikk og kjennes av statens sosiale ingeniører. Høyresiden har vektlagt den private entrepenørens kunnskap, og ment at de beslutninger entrepenørene fatter i et mest mulig uforstyrret marked i sum vil bli til samfunnets beste. Den moderne venstresiden må løfte fram troen på vanlige menneskers kunnskap, framfor både staten og
295 markedet. I det perspektivet er også eksempelet fra Nederland, som vi også har hatt besøk fra i helgen, løfterikt. De viser at det går an å skape sterke folkepartier også i vår tid, og at politisk tillit kan bygges gjennom en politisk mentalitet som legger avgjørende vekt på direkte kontakt mellom partiet og folket rundt det.

300 Sosialismen har alltid lovet folk brød og velferd. Det er langt igjen til

rettferdighet, men brød og velferd er for de fleste blitt virkelighet i vårt land. Men sosialismen hadde opprinnelig et løfte til. Mest mulig makt og frihet til vanlige mennesker, at hvert enkelt menneske skulle kunne reise seg i sin fulle lengde. Dit er det fortsatt langt, også i verdens rikeste land.

Det blir sagt at samfunnet vårt preges av kikkermentalitet. Det er mulig det har naturlige årsaker. I et forsøk gjort med sjimpanser viste det seg nemlig at når de mannlige apene ble vist bilder av henholdsvis mat, dominerende hanner og hunnsjimpansers kjønnsorganer, så var det en tydelig tendens til at bildene av flokkens ledere og kjønnsorganene vakte mest interesse. Det lover kanskje dårlig for kampen mot Se og Hør og porno. Men det kan umulig være genetisk bestemt at vi har fått et samfunn der vi kan lese følgende referat på en av våre store nettaviser:

Klokken 20.50 Servitørene, svensken Petter og Torstein Särnblom (broren til høydehopper Håkon Särnblom), serverer svensk kaviar av første klasse til bordet til Torstein Tvenge og Tore Aksel Voldberg.

20.55 To eldre damer i "pels" ser inn gjennom vinduet.

20.58 Det er tydelig at det skjer mye innenfor finans for tiden. Praten går i ett, og de fleste prater i munnen på hverandre.

21.01 Rødvinen ankommer bordet til Tvenge og Voldberg. Det er rødvin i Bordeaux-flasker. Før hovedretten ble det drukket hvitvin servert fra karaffel. Med andre ord dyr vin.

På bordet til Stordalen sitter blant annet Celina Midelfart, Øystein Stray Spetalen, Henrik Christensen, den nye meglerkongen Gaute Eie, klesmilliardær Marius Varner og Kurt-manager Jan Fredrik Karlsen

21.18 Gutta er happy. Nå kommer servitør Särnblom med champagnen. Korkene går i taket. Champagnen er en Dom Perignon fra 96.

Og sånn fortsetter det en time til, og klokken blir

22.36 Christen Sveaas peker nese til Tobakks-Andresen. Resten av bordet med Stein Erik Hagen i spissen får latterkrampe.

22.53 The Monroes står ved baren og gjør seg klar til å spille.

345 22.59 The Monroes er over på "Cheerio Good Bye". Celina Midelfart ser veldig fornøyd ut. Gutta i The Monroes er hyret inn av Petter A. Stordalen.

23.19 Øystein Stray Spetalen kommer bort til Øystein Tvenge og forteller noe som får latteren til å runge gjennom salen.

350 23.30 Eivind Rølles fra The Monroes hilser på Torstein Tvenge. Og sier "cheerio cheerio".

355 23.44 Jan Åge Fjørtoft tar runden på Theatercafeen etter en bedre middag med Prinsesse Märtha Louise og Ari Behn på Annen Etage. Celina får en god klem fra Fjørtoft. Stordalen en klapp på skuldra. Fjørtoft beveger seg videre til "Rølle" og så Spetalen. På vei ut hilser han på Stein Erik Hagen.

23.52 Synnøve Finden-sjef Dag Swanstrøm går hjem.

360 Dette er faktisk ingen spøk. Det er et nøyaktig referat fra finanselitens julebord på Theatercafeen. Ved et bord i enden av lokalet satt to reportere fra TV2 Nettavisen, online, og rapporterte live til sine lesere.

365 For meg er det et symbol på et samfunn vi ikke vil ha, et hvor noen få betyr noe, mens de mange er invitert til å kikke på. Vi vil ikke ha tilskuersamfunnet. Vi vil ha deltakersamfunnet.

370 Det kan derfor være på sin plass å minne om hvordan referatet ender. Først blinkes det med lysene både en og to ganger, så

klokken 01.30 Festen er slutt.

375 Det er denne konferansen også. Verden til venstre fortsetter i hele 2008, jeg håper mange her er blitt inspirert til å lage møter og debatter lokalt utover sommeren og høsten, vi skal utgi en rekke debattbøker og vi skal neste år begynne arbeidet med å samle alle de debattene og innspillene vi har fått her i et prinsippprogram for SV,

380 Det er jo riktig at På lang sikt er vi alle døde.

Men på mellomlang sikt skal vi forandre verden.

385 På kort sikt skal vi lage et nytt prinsippprogram for verdens beste parti
og umiddelbart skal vi synge Internasjonalen, takke for nå og dra hjem.

Tusen takk!

390

Kilde

www.vtilv.no

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/mye-mer-demokrati>

395

400

405

410

415